

Алла КРИВОНОС

вчитель початкових класів
Комунальний заклад «Запорізька
спеціальна загальноосвітня школа-інтернат
«Джерело» Запорізької обласної ради

РОЗВИТОК УВАГИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

У статті проаналізовано особливості розвитку уваги на уроках української мови учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату. Визначено роль уроків української мови у розвитку уваги на уроках української мови учнів початкових класів зазначеної категорії учнів. Актуалізовано увагу на значенні педагога у розвитку уваги на уроках української мови учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату.

Ключові слова: розвиток, увага, урок української мови, учень початкових класів, порушення опорно-рухового апарату.

Krivos A.V. Development of attention in Ukrainian language lessons of elementary school students with musculoskeletal disorders

The article analyzes the peculiarities of the development of attention in Ukrainian language lessons of elementary school students with musculoskeletal disorders. The role of Ukrainian language lessons in the development of attention in Ukrainian language lessons of elementary school students of the specified category of students has been determined. Attention to the importance of the teacher in the development of attention in Ukrainian language lessons for elementary school students with musculoskeletal disorders has been updated.

Key words: development, attention, Ukrainian language lesson, primary school student, musculoskeletal disorders.

Постановка проблеми: Мовлення займає провідне місце в системі вищих психічних функцій, оскільки, перебудовуючи увагу, пам'ять, мислення, емоції та інші функції, надає їм пластичності, сприяє їх більш тонкому прояву. Найбільш значущими є ті його особливості, що відображають структуру інтегральних психічних характеристик – особистості, інтелекту та діяльності. Останні проявляються у мовленні як у знаковій системі у вигляді аксіології, гносеології та праксеології [1].

Мовленнєвий розвиток дитини є одним із основних чинників становлення особистості в молодшому шкільному віці. Рівень розвитку цієї сфери психіки визначає стан сформованості пізнавальних і соціальних мотивів дитини, потреб та інтересів, знань, умінь і навичок, а також інших психічних якостей, які є базисом особистісної культури [3].

Актуальність. Актуальність знань щодо процесу розвитку мовлення учнів початкових класів визначається завданнями гуманізації виховання, створенням оптимальних умов для найповнішого розкриття їхніх потенційних можливостей як суб'єкта комунікації та предметно-практичної діяльності. Інтерес до своєчасного мовленнєвого розвитку дитини пояснюється значущістю становлення в людини психічних функцій і процесів, зокрема уваги, формування особистості в цілому, що неможливо без міжособистісного контакту (Л. Божович, Л. Виготський, А. Запорожець, Я. Коломенський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, М. Лісіна, Д. Петровський, Т. Піроженко та ін.).

Психолого-педагогічні дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців, переважно ХХ століття, свідчать, що розробка теорії мовленнєвої діяльності здійснюється на лінгвістичних (А. Богуш, М. Жинкін, Ф. де Сосюр, Л. Щерба), психологічних (Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, Н. Гуткіна, Д. Ельконін, Е. Еріксон, О.Ладивір, Ж.Піаже, Є.Проскура, Дж.Чейпі) й психолінгвістичних (І. Зимня, О. Леонтьєв, Є. Соботович, Т. Ушакова) засадах; вона трактується як сума окремих актів говоріння й розуміння, один із видів пізнавальної діяльності, як цілком самостійна діяльність [6].

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку уваги на уроках української мови учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату.

Виклад основного матеріалу. Уроки української мови та літературного читання відіграють першочергову роль у розвитку уваги учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату. Учитель-дефектолог має взяти для себе за озброєння той факт, що формування мовлення учнів початкових класів, розвиток уваги школярів, повнота розуміння тексту формується шляхом кропіткої роботи над змістом прослуханого твору. Найкраще цю роботу проводити у вигляді бесіди (у формі запитання – відповідь), роботи над предметними і сюжетними малюнками тощо [4].

Така робота з розвитку уваги на уроках української мови учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату спрямована на краще сприймання чужого мовлення. Це зі значними успіхами розвиває їх зв'язне мовлення, здатність відтворювати власні думки та переживання. У цьому руслі на допомогу вчителю стануть усталені мовленнєві штампи та зразки, які дитина зазначеної категорії

відтворює на основі опрацьованого раніше дидактичного матеріалу (запитань – відповідей у ході бесіди, роботи над предметними і сюжетними малюнками тощо).

На уроках української мови та літературного читання вчитель-дефектолог має значну увагу приділяти розвитку уваги учнів, тим самим формуючи у них навички чуття мови, розуміння тексту через його обдумане прочитання, виразного читання, а далі – обговорення, з'ясування смислово-логічних зв'язків, встановлення ідеї та основної думки, використання здобутого лексичного матеріалу у майбутньому мовленнєвому досвіді [4].

У загальній психології та педагогіці розкриваються теоретичні аспекти проблеми розвитку уваги, зокрема, у працях Б. Ананьєва, І. Баскакової, Л. Виготського, В. Вундта, П. Гальперіна, Н. Дієвої, М. Добриніна, М. Лили, А. Люблінської, Є. Мілеряна, Ю. Рождественського, І. Страхова та інших. За поглядами дослідників: увага – це спрямованість та зосередженість психічної діяльності людини на об'єкти та явища зовнішнього світу, а також на думки, почуття та процеси, що відбуваються всередині у нього. Розвиток уваги на уроках української мови учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату відбувається взаємопов'язано із загальним мовленнєвим розвитком підростаючої особистості [4].

Спочатку на уроках української мови та літературного читання учні початкових класів починають працювати над умінням складати літери у склади, далі розрізняти наголошені та ненаголошені склади, надалі формувати склади у лексеми, а кожну лексему у речення. А вже потім розпочинають роботу над умінням інтонувати різні за метою висловлювання речення, розрізняти силу голосу на початку й вкінці кожного речення, розвивають уміння володіти темпом мовлення у певній конкретній мовленнєвій ситуації.

Протягом усього навчального року на уроках української мови та літературного читання вчитель-дефектолог має формувати в учнів молодшого шкільного віку як загальнонавчальні, так і спеціальні уміння. У ході організації роботи над текстом художнього твору вміння аналізувати, синтезувати, зіставляти та роботи висновки є основними. Адже без розвитку цих умінь учні початкових класів не зможуть надалі сприймати, запам'ятовувати та усвідомлювати навчальний матеріал,

без обмежень володіти ним та застосовувати отримані знання, не матиме здатності вільно володіти рідним словом у кожній мовленнєвій ситуації, завчасно спланованої вчителем чи зовсім не прогнозованої заздалегідь [2].

Спеціальні вміння, що формуються на уроках української мови та літературного читання, є мовними та комунікативними. Завдання вчителя-дефектолога сприяти розвитку у дитини зазначеної категорії здатності сприймати фонему, букви та слова, надалі групувати їх за певними, властивими цьому типу, ознаками. Після формування їх сприймання та уваги, слід розпочинати роботу над їх структурою, розбирати їх на складові частини, вивчати та розпізнавати як фонему, букви, так і слова у структурі певного тексту. Вільно володіти навчальним матеріалом, під керівництвом педагога прагнути висловлювати свою думку повно, конкретно спрямовувати мовлення у певній мовленнєвій ситуації – ці завдання має ставити перед учнями і брати до свого виконання педагог.

Комунікативні вміння допомагають учням початкових класів не лише правильно сприймати, розвивати увагу, відтворювати певну інформацію, але й легко створювати власні висловлювання. Учитель має дбати про те, щоб розвивати ці комунікативні здібності кожної учня початкових класів. Для цього слід формувати не лише вміння розуміти значення фонем, лексем, речень, але й вміння ними користуватися, сконцентрувавши увагу. Правильно вимовляти фонему, складати їх у лексеми, правильно наголошувати слова, складати зі слів словосполучення, надалі формувати правильні речення [4].

Звичайно, вагомого значення у формуванні висловлювання має ситуативність мовлення. Саме ситуативність визначає мотивацію мовлення, те з якою метою учні починають висловлювати власні думки, у цьому випадку стимулюється цікавість в учнів, бажання про щось розмовляти. Формування в учні початкових класів мотивації до мовлення розвиває у них здатність або ж монологічно, або ж діалогічно висловлювати власні думки.

Монологічність мовлення учнів початкових класів досягається через формування у них здатності повно висловлювати власні думки, при цьому будувати відповідь неоднофразову, а повноцінну, з певним змістом необхідної інформації, через яку передаються мотиви,

бажання, суть монологу конкретного учня. Щодо діалогічного мовлення, то воно формується під час розмови декількох осіб, двох або більше учнів освітнього закладу, відповіді на запитання вчителя під час уроку. У цьому вагомому значення набувають мовленнєві ситуації, головними героями яких виступають учні [6].

На уроках читання, розвиваючи мовлення учнів, учитель тим самим вводить їх у різноманітні мовленнєві ситуації. Досить цікаві у плані розвитку уваги учнів початкових класів із порушеннями опорно-рухового апарату непередбачені мовленнєві ситуації. Їх ніхто не планує, вони виникають спонтанно, в ході роботи над художнім твором, коли, використовуючи власний досвід, учні поступово відчують себе в ролі головних персонажів, переносять свій життєвий досвід на героїв художнього тесту.

Мовленнєва активність учнів початкових класів на сьогодні вкрай незадовільна. Їх мовлення досить скуте вираження, тому основне завдання, що стоїть перед учителем, поступово розвинути його. Недостатність бажання вільно висловлювати власні думки, на думку більшості науковців, пов'язане з недорозвитком вольової сфери дитини, уваги особистості кожного учня.

Відомий психолог В. Петрова наголошує, що на слабкість мовленнєвих процесів учнів початкових класів вагомому значення має недорозвиток її вольової сфери. Це негативно впливає на формування мотивів мовлення, виникнення бажання до спілкування, розвиток уваги, основних прагнень, що підвищують мотивацію учнів до мовленнєвих висловлювань [5].

У цьому випадку на допомогу у розвитку мотиваційної здатності до спілкування, зокрема уваги, учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату має прийти педагог, що використає різноманітні допоміжні прийоми та способи, що розкриють мовленнєві здібності кожної дитини. У цьому випадку доречно використати і різноманітні наочні посібники, і метод бесіди у формі запитання – відповідь, і дидактичні ігри, а також виховні заходи на конкретну тематику, що цікава у певній віковій групі дітей молодшого шкільного віку [2].

Якщо брати до уваги різноманітні методи роботи з учнями початкових класів, то найкраще для роботи з ними використовувати евристичну бесіду. Адже її форма у вигляді – запитання і відповідь –

націлена на формування в учнів не лише мотиваційної активності до бесіди, але й вміння використовувати набуті знання для певного результату – формування зв'язного висловлювання.

Евристична бесіда націлена не на односкладову відповідь учня, а на вміння його вільно висловлювати свої думки, використовуючи мовні штами, вирази і фрази з почутого раніше мовлення, акумулювати його увагу, здатності відповідати не лише повними реченнями, а ще дбати про їх логічну побудову та правильну структуру [4].

Педагог має в цьому випадку роботи акцент не лише на мовленнєвий досвід учня початкових класів, а й на роботу його з текстом художнього твору. Адже, використовуючи власний досвід, учень матеріалізує власні думки лише за допомогою закодованої смислової інформації, того словникового запасу, що був відомий йому раніше. Так, додатково працюючи над кожним новим художнім твором, учень активізує увагу, поповнює власний словниковий запас новими лексемами, встановлює логічну схему викладених у творі подій [6].

Учитель на уроках української мови та літературного читання має, першочергово, у своїй роботі дбати про добір текстів, які він використовує для розвитку мовлення на уроках. У кожному конкретному випадку слід враховувати не лише тематику уроку, але й вікові здібності учнів, структуру їх порушення. Кожен підібраний наступний художній твір має, вбираючи досвід попереднього, акумулювати увагу та попередні знання учнів, і виводити їх на дещо інший ступінь розвитку, зокрема, мовленнєвого.

Висновки. Таким чином, учитель української мови та літературного читання у роботі з учнями початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату має сприяти не лише розвитку уваги, але і загального мовлення дітей зазначеної категорії, допомагати розвивати їх як мовні, так і комунікативні здібності, розвивати словниковий запас учнів молодшого шкільного віку.

Перспектива дослідження. У розробці комплексу дидактичного матеріалу для розвитку уваги на уроках української мови учнів початкових класів з порушеннями опорно-рухового апарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Н. В. Проблема розвитку зв'язного мовлення розумово відсталих учнів у спеціальній літературі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2013. Вип. 23. С. 22–24.

2. Варзацька Л. О., Шевченко Л. М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: методичні рекомендації. К. : РНМК, 1992. 127 с.
3. Карпенко О. І. Формування мовленнєвої комунікації молодших школярів спеціальної школи-інтернату на уроках розвитку зв'язного мовлення. *Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України* : збірник наукових праць. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2014. С. 108–110.
4. Кравець Н. П. Розвиток мовлення розумово відсталих учнів на уроках читання. *Логопедія*. 2012. № 2. С. 15-19.
5. Петрова В. Г. Развитие речи учащихся вспомогательной школы. М. : Педагогика, 1977. 168 с.
6. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 2–7.

Людмила МАСЛЮК

магістрантка спеціальності
Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – **Т. М. ДЕГТЯРЕНКО**,
доктор пед. наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розкрито особливості розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасного освітнього процесу. Зазначено, що дрібна моторика рук – це різноманітні рухи пальцями і долонями. Констатовано, що розвиток дрібної моторики веде за собою розвиток мовлення; робота з розвитку дрібної моторики дозволить поліпшити і прискорити не тільки розвиток дрібної моторики рук, а й мовленнєвий розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями. Обґрунтовано, що тренування рухів пальців і кисті рук сприяє поліпшенню артикуляційних рухів, готує кисть руки до письма, і є потужним засобом, який підвищує працездатність кори головного мозку і стимулює розвиток мислення дитини.

Ключові слова: розвиток, дрібна моторика, діти з інтелектуальними порушеннями, освітній процес.

Maslyuk L. F. Peculiarities of the development of fine motor skills in children with special educational needs

The article reveals the peculiarities of the development of fine motor skills in children with intellectual disabilities in the conditions of the modern educational process. It is noted that the fine motility of the hands is a variety of movements of the fingers and palms. It was established that the development of fine motor skills leads to the development of speech; work on the development of fine motor skills will improve and accelerate not only the development of fine motor skills of the hands, but also the speech development of children with intellectual disabilities. It is substantiated that training the movements of the fingers and the brush of the hands improves articulatory movements,